

تبیین مجموعه قوانین و مقررات حوزه صنایع دستی در تطبیق با قواعد حقوقی ایران و انگلیس

چکیده

یکی از حوزه‌های مهم قوانین در جوامع مختلف، قوانین مربوط به حوزه اقتصادی و عرصه‌های مختلف آن است. در این میان، صنایع دستی به عنوان یکی از عرصه‌های اقتصادی سنتی، نیازمند توجه و بازنگری جدی است. این حوزه در حقوق انگلیس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تطبیق قواعد حقوقی ایران و انگلیس می‌توان نکات مهمی را در این باره آشکار سازد. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که پس از انعقاد یک قرارداد، براساس اصل لزوم قراردادهای، قرارداد باید از سوی طرفین عقد اجرا شود و طرفین ملتزم به مفاد آن هستند. اما در برخی از موارد فارغ از تخلفات طرفین تعهد، قرارداد به عللی که خارج از اراده طرفین است، قابلیت اجرای خویش را از دست داده و یا در صورت امکان اجرا، انتفاع و هدف مشترک مورد تراضی طرفین را دربر نخواهد داشت. در حقوق انگلیس این نوع از عدم امکان اجرای قرارداد یکی از شقوق قاعده عقیم شدن است. در حقوق ایران این موضوع به صراحت از سوی قانون‌گذار و یا حقوقدانان مورد توجه قرار نگرفته است. اما باتوجه به بعضی از مواد قانون مدنی و قانون تجارت و استفاده از فحوای کلام حقوقدانان و فقها و استفاده از برخی قواعد فقهی می‌توان بر این نظر بود که نظریه عقیم شدن قرارداد به علت انتفاءیهدف در حقوق ایران نیز قابلیت اجرا دارد.

اهداف پژوهش:

۱. بازشناسی تطبیقی قواعد حقوقی ایران و انگلیس.
۲. بررسی مجموعه قوانین در حوزه صنایع دستی.

سؤالات پژوهش:

۱. قواعد حقوقی ایران و انگلیس دارای چه ویژگی‌های است؟
۲. در حوزه صنایع دستی چه قوانینی وجود دارد؟

کلیدواژه‌ها: قواعد حقوقی، صنایع دستی، ایران، انگلیس.

مقدمه

پس از انعقاد قرارداد طرفین آن عقد ملزم به انجام قرارداد فی‌مابین با حسن نیت هستند. هرگاه یکی از طرفین قرارداد به عللی از انجام آن سرباز زند، طرف دیگر مستندات به مواد ۲۳۷ به بعد، قانون مدنی حق الزام او را به انجام عقد خواهد داشت و اگر انجام عقد توسط طرف معامله ممکن نباشد حق دارد به هزینه او اما توسط شخص دیگر آن را انجام دهد. البته این نوع از اجرای عقد در صورتی امکان‌پذیر است که مباشرت شخص طرف معامله شرط انجام آن نباشد. (ماده ۲۳۹ ق م) در نهایت اگر انجام عقد امکان‌پذیر نباشد طرف معامله حق فسخ معامله را خواهد داشت. اما در بعضی موارد عدم اجرای تعهد مستند به امتناع متعهد نیست. در چنین مواردی می‌توان در یک دسته‌بندی سه دسته عوامل را از یکدیگر جدا ساخت. ۱. عوامل مربوط به شخص متعهد؛ ۲. عوامل مربوط به موضوع تعهد؛ ۳. عوامل مربوط به خود قرارداد. در حقوق انگلیس برخلاف حقوق ایران مبحث خاصی تحت عنوان (Discharge by Frustration) به این موضوع اختصاص داده شده است و در اکثر کتب حقوقی آن کشور به آن پرداخته شده است. در حقوق انگلیس موارد عدم امکان اجرای تعهد را تا دوازده مورد نیز برشمرده شده است. در حقوق ایران تقسیم‌بندی مذکور در هیچ کتابی به صورت مدون مشاهده نشده است. بلکه صرفاً به طور پراکنده و متناسب با نیاز عقود مختلف، حقوق‌دانان این موارد را مطرح کرده و مورد بررسی قرار داده‌اند.

اگر بخواهیم برای هر کدام از سه دسته فوق مثالی در حقوق ایران بجوییم برای دسته اول می‌توان از جر و فوت متعهد، برای دسته دوم از تلف مبیع قبل از قبض یا تلف عین مستاجر قبل یا در طی اجاره و برای دسته سوم، نامشروع شدن انجام تعهد یا تغییر بنیادین شرایط قرارداد را نام برد. حقوق ایران در بسیاری از موارد به تبعیت از فقه شکل گرفته و تدوین شده است، فقها موارد عدم امکان اجرای قرارداد را به تکلیف مالایطاق تفسیر می‌کند. گاهی بدون اینکه اجرای قرارداد و عملیات موضوع آن غیرقابل اجرا شود، شرایطی به وجود می‌آید که هدف طرفین از انعقاد قرارداد تحت‌تأثیر قرار گرفته و آن را عقیم می‌کند و به عبارت دیگر، اجرای قرارداد برای یک یا هر دو طرف قرارداد بی‌فایده می‌گردد. در این مورد اجرای قرارداد به لحاظ مادی و قانونی با مشکل مواجه نیست، بلکه مقصود طرفین از انجام قرارداد دیگر قابل اجرا یا دسترسی نیست. به عنوان مثال، شخصی در طی یک قرارداد تعهد می‌نماید که ظرف مدت معین نسبت به مهار دیواره‌های رودخانه‌ای برای جلوگیری از خطر وقوع سیل استحکاماتی را در طرفین رودخانه انجام دهد، اما در حین یا قبل از اجرای قرارداد رودخانه خشک شده یا تغییر مسیر می‌دهد. در این حالت اجرای تعهد از لحاظ مادی و قانونی امکان‌پذیر است، اما هدف طرفین را تأمین نمی‌کند. این نوع از عدم امکان اجرای قرارداد در پرونده معروف مراسم تاج‌گذاری ادوارد هفتم در سال ۱۹۰۲ در انگلیس مورد توجه قرار گرفت که در طی آن پرونده در محاکم انگلیس، اولین بار نظریه «انتفاء هدف»^۱ در حقوق انگلیس مطرح شد.

^۱ . Frustration of Purpose.

انتفاع هدف قرارداد یکی از شقوق نظریه عقیم شدن در حقوق انگلیس است. در حقوق ایران نظریه‌ای معادل نظریه انتفاع هدف در حقوق انگلیس وجود ندارد و موارد عدم امکان اجرای قرارداد که به دلایل مختلفی صورت می‌گیرد در یک دسته‌بندی واحد و مجتمع جمع‌آوری نشده است. در ابواب مختلف قانون مدنی که اصولاً بر مبنای ابواب مختلف فقه تنظیم شده است، هیچ نوع توجهی به صورت متمرکز به این موضوع نشده است. لاجرم اکثر حقوق دانان نیز باتوجه به عدم وجود سابقه، توجه خاصی به این موضوع نکرده‌اند و بر همان مبنای قانون، مسائل را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و کمتر کسی به این موضوع به طور خاص پرداخته است. آذر حوزه صنایع دستی نیز انگلیس دارای قوانین منسجم‌تری نسبت به ایران است. بررسی پیشینه پژوهش حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است لذا در پژوهش حاضر که به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است به این موضوع می‌پردازد.

نتیجه‌گیری

مبانی نظری قاعده انتفاع هدف قرارداد و نتایج حاصل از آن مبانی در حقوق ایران همانند حقوق انگلیس وجود دارد. البته به نظر می‌رسد در حقوق ایران نظریه شرط ضمنی قرارداد بیشتر مورد توجه حقوق دانان و قانون‌گذار قرار گرفته است تا سایر مبانی نظری. هرچند از مبنای مورد نظر به صراحت در راستای به رسمیت شناختن این قاعده در حقوق ایران استفاده نشده است، اما مفاد این قاعده در قوانین مختلف مورد نظر قانون‌گذار ایرانی بوده و در موارد مختلف بدون ذکری از قاعده مذکور عیناً نتایج حاصل از آن مورد پذیرش قرار گرفته است. در فقه اسلامی هم که یکی از مهم‌ترین مبانی حقوق ایران است این قاعده در قالب قواعد فقهی از نظر فقهای اسلامی دور نمانده است و آنها هم سعی داشته‌اند تا در مواردی که هدف قرارداد منتفی می‌شده است با استفاده از قواعد فقهی از قبیل قاعده قبح تکلیف مالا یطاق، قاعده لاضرر، قاعده لزوم ارتفاع نقیضین، قاعده نفی عسر و حرج و قاعده تعذر وفا به مدلول عقد نوعاً ضرر حاصل از انتفاع هدف قرارداد را رفع و دفع سازند. هرچند ایشان هم در نوشته‌ها و اندیشه‌های خویش به صراحت از این قاعده یادی نکرده‌اند. باتوجه به وجود مبانی نظری قاعده در حقوق ایران و فقه اسلامی قانون‌گذار هم از مفاد آن در مواردی چون مواد ۴۸۰، ۵۲۷ و ۵۵۱ قانون مدنی و همچنین در ماده ۹۳ قانون تجارت منسوخ و ماده ۱۹۹ لایحه اصلاحی قانون تجارت استفاده کرده و رویه قضایی هم در طی رأی ۶۴۴ مورخ ۱۳۱۷/۳/۱۱ شعبه چهارم دیوان عالی کشور آن را تأیید کرده است. در مورد نتایج حاصل از اجرای این قاعده در حقوق ایران، با عنایت به مطالب جمع‌آوری شده در این پژوهش می‌توان قائل به این نظر بود که اجرای این قاعده باتوجه به مورد موجب انفساخ یا تعلیق اجرای قرارداد شده و در بعضی موارد هم به یکی از طرفین قرارداد حق فسخ قرارداد را اعطا می‌کند تا بدین وسیله ضرر ناشی از عدم

^۲. از جمله کسانی که این موضوع را به صورت یک‌جا مورد بررسی قرار داده‌اند می‌توان از دکتر سید مصطفی محقق داماد در کتاب قواعد فقه بخش مدنی (۲) انتشارات سمت، چاپ پنجم، سال ۱۳۸۱، ص ۱۵۰ به بعد و دکتر مهدی شهیدی در کتاب آثار قرارداد و تعهدات انتشارات مجد، چاپ اول، سال ۱۳۸۲، ص ۱۱۵ به بعد نام برد.

امکان اجرای قرارداد از یک یا هر دو طرف قرارداد برداشته شود. همچنین بررسی‌ها حاکی از این است که در مجموعه قوانین حقوقی ایران درباره صنایع دستی خلأ‌ها فراوانی وجود دارد.

منابع و مأخذ:

- امامی، سید حسن. (۱۳۸۲). حقوق مدنی، جلد دوم، چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات کتابفروشی اسلامیه.
- آمدی، سیف‌الدین. (۱۳۷۹ه. ق). الاحکام فی اصول الاحکام، جلد اول، قاهره: بی‌نا.
- بروجردی عبده، محمد. (۱۳۸۰). حقوق مدنی، تهران: انتشارات مجد.
- السنهوری، عبدالرزاق. (۱۹۵۸). الوسیط فی الشرح القانون المدنی الجدید، جلد سوم، قم: انتشارات دارالحیاء التراث العربی.
- پریشان، مجید؛ امیرعزادی، طوبی و مهدوی، داوود. (۱۳۸۷). «صنایع دستی و نقش آن در فرایند توسعه ملی با تأکید بر توسعه اقتصادی». اولین همایش ملی توسعه فعالیت‌های اقتصادی.
- شهید ثانی. (بی‌تا). روضه البهیة فی الشرح المعه الدشقیه، جلد سوم، بیروت: انتشارات دارالعلم.
- صفایی، سید حسین. (۱۳۸۳). حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد دوم، تهران: انتشارات میزان.
- طباطبایی حکیم، سید محسن. (۱۴۰۰ه. ق). الصالحین با حاشیه محمد باقر صدر، جلد دوم، نجف: مطبعه العملیه.
- قصوریان، حوریه؛ عیسائی تفرشی، محمد. (۱۴۰۰). «حمایت از صنایع دستی در نظام حقوق مالکیت فکری ایران؛ با لحاظ مقررات موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری سازمان تجارت جهانی (تریپس)». فصلنامه حقوق تطبیقی، دوره ۲۵، ش ۲، ۱۷۰-۱۳۳.
- قمی، میرزا ابوالقاسم. (۱۳۲۴ه. ق). جامع‌الشتات، جلد سوم، تهران: چاپ سنگی.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۹). اعمال حقوقی، چاپ هفتم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۱). دوره عقود معین، جلد اول، تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۰). قواعد عمومی قراردادها، جلد چهارم، چاپ سوم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۰). قواعد عمومی قراردادها، جلد سوم، چاپ سوم، تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- متین، احمد. (بی‌تا). مجموعه رویه قضایی، قسمت حقوقی، ارسال ۱۳۱۱ تا ۱۳۳۰، بی‌جا: بی‌نا.
- محقق داماد، سید مصطفی. (۱۳۸۱). قواعد فقه بخش مدنی (۱)، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سمت.
- محقق داماد، سید مصطفی. (بی‌تا). قواعد فقه، بخش مدنی (۲)، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سمت.

- محمدي، ابوالحسن. (۱۳۷۹). قواعد فقه، چاپ چهارم، تهران: نشر دادگستر.
- مدنی، جلال الدین. (۱۳۸۳). حقوق مدنی، جلد سوم، تهران: انتشارات پایدار.
- مراغی، عبدالفتاح بن علی. (۱۳۷۴.ه.ق). عناوین الفقیهه چاپ سنگی، تبریز: بی نا.
- مظفر، محمدرضا. (۱۳۸۲). اصول فقه، ترجمه شیرواتی، علی، غرویان محسن، جلد اول، تهران: انتشارات دارالفکر.
- موسوی بجنوردی، محمدحسن. (۱۳۷۹.ه.ق). القواعد الفقیهه، جلد پنجم، چاپ هفتم، نجف: مطبعه الادب.
- نجفی، شیخ محمدحسن. (۱۴۰۴.ه.ق). جواهر الکلام، جلد ۲۷، قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- Anson, Sir W. (۱۹۵۹). Principles of the English law of Contract, Oxford University Press, ۲۱th ed .
- Cheshire, Fifoot and Furmston. (۱۹۸۶). Law of Contract , ۱۱th ed , Butterworth's , London.
- Smith, J. C. and Thomas. (۱۹۹۲). A Casebook on Contract, Sweet & Maxwell, ۹th .ed London.
- G. G.G. Robb. (۱۹۶۵). An Outline of the Law of Contract, the state Gazette Limited, ۳th ed London.
- Hulsbury's Law of England. (۱۹۸۱). vol. ۹, Butter worth's Publication, ۴th ed. London.
- Treitel , G. H. (۱۹۹۱). Law of Contract, Sweet & Maxwell, ۸th ed, London.
- Treitel, G. H. (۱۹۸۹). An outline of the Law of Contract, Butterworth's publication . ۴th ed , Londo.
- Treitel,G. H. (۲۰۰۴). Frustration and Force Majeure, ۲nd ed ,Sweet & Maxwell.
- Walker, David. M. (۱۹۸۰). the Oxford Companion to Law, Claremont Press, Oxford.